

Piotr Obidziński, Magdalena Kamińska

Uniwersytet Szczeciński

UWARUNKOWANIA DEMOGRAFICZNE, FORMALNOPRAWNE I EKONOMICZNE II FILARU POLSKIEGO SYSTEMU EMERYTALNEGO

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszej pracy są demograficzne, formalnoprawne oraz ekonomiczne uwarunkowania funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych, będących jednym ze źródeł wypłaty świadczeń emerytalnych. Za cel pracy przyjęto symulację wpływu determinant:

- demograficznych (przeciętna długość trwania życia kobiety i mężczyzny),
- formalnoprawnych (wiek emerytalny kobiet i mężczyzn),
- ekonomicznych (sytuacja ekonomiczna kobiet i mężczyzn na rynku pracy),
- związanych z wyborem funduszu

na dysproporcje przyszłych świadczeń emerytalnych z II filaru.

2. Ogólna charakterystyka otwartych funduszy emerytalnych

Otwarte fundusze emerytalne (zwane w dalszej części OFE lub „funduszem”) stanowią tzw. II filar – jeden z trzech komponentów zreformowanego systemu emerytalnego. Fundusze mające osobowość prawną są tworzone, zarządzane i reprezentowane w stosunkach z osobami trzecimi przez prywatne podmioty działające w formie spółek akcyjnych – powszechne towarzystwa emerytalne (PTE). Działalność OFE i PTE podlega nadzorowi państwa. Organem nadzorującym – chroniącym interesy członków funduszy – jest Komisja Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych (KNUiFE). Funkcjonowanie otwartych funduszy emerytalnych i powszechnych towarzystw emerytalnych oraz zakres nadzoru państwa w obszarze

ich działania określa Ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych z dnia 28 sierpnia 1997 r. [7].

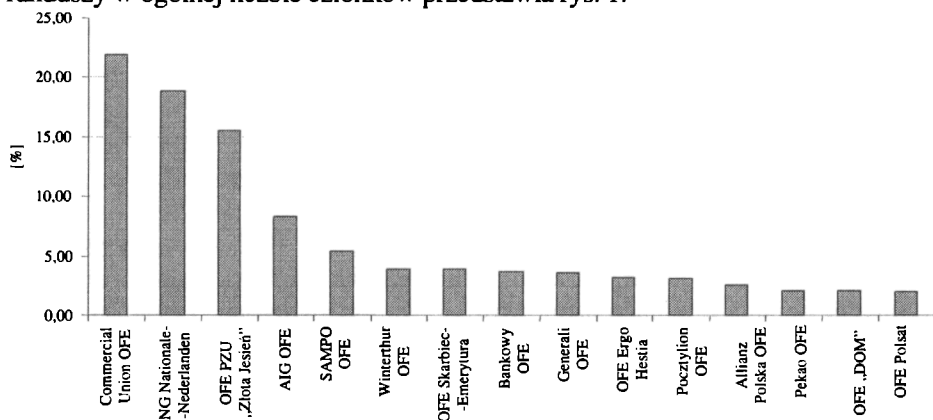
Zadaniem otwartych funduszy emerytalnych jest gromadzenie i inwestowanie (przy zapewnieniu maksymalnego stopnia bezpieczeństwa i rentowności dokonywanych lokat) środków pieniężnych członków funduszy, które w formie świadczeń emerytalnych zostaną wypłacone członkom OFE po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego. W związku z tym, że środki pieniężne przekazywane są do funduszy przez ZUS w formie części składek na ubezpieczenie emerytalne, wysokość przyszłego świadczenia ściśle zależy od wysokości zarobków świadczeniobiorcy.

Na rynku otwartych funduszy emerytalnych funkcjonuje obecnie 15 funduszy: AIG OFE, Allianz Polska OFE, Bankowy OFE, Commercial Union OFE BPH CU WBK, OFE „DOM”, OFE Ergo Hestia, Generali OFE, ING Nationale-Nederlanden Polska OFE, Pekao OFE, OFE Pocztylion, OFE Polsat, OFE PZU „Złota Jesień”, SAMPO OFE, OFE Skarbiec-Emerytura, Winterthur OFE.

3. Członkowie otwartych funduszy emerytalnych

Każdy uprawniony ma możliwość wyboru dowolnego funduszu. Osoby, które z tego prawa nie skorzystają, zostają przydzielone do OFE w drodze losowania. Przynależność do funduszu każdej osoby urodzonej po 31 grudnia 1968 r. objętej ubezpieczeniem społecznym ma charakter obligatoryjny.

Do 31 grudnia 2005 r. OFE łącznie zgromadziły ponad 11,7 mln członków. Dominujący udział w rynku miały Commercial Union, ING Nationale-Nederlanden Polska i PZU „Złota Jesień”, z łącznym ponadpięćdziesięciopięcioprocentowym udziałem w ogólnej liczbie członków wszystkich funduszy. Udział liczby członków poszczególnych funduszy w ogólnej liczbie członków przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Udział liczby członków poszczególnych OFE w ogólnej liczbie członków OFE (stan na 31 grudnia 2005 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNUiFE.

W 2005 r. zmieniło fundusz ponad 322 tys. członków. Najwięcej klientów w drodze transferów pozyskał OFE Winterthur, co przy jednocześnie małej liczbie członków, którzy zdecydowali się w tym czasie opuścić ten fundusz na rzecz innego, sprawiło, iż jego wynik transferów netto był dodatni i zdecydowanie najwyższy. W wyniku transferów członków między funduszami największe straty poniósł OFE Commercial Union BPH CU WBK. Przewaga osób, które opuściły ten fundusz nad członkami, którzy zdecydowali się przenieść z innego funduszu do wspomnianego wyniosła prawie 45 tys.

Tabela 1. Zmiany członkostwa dokonane w 2005 r.

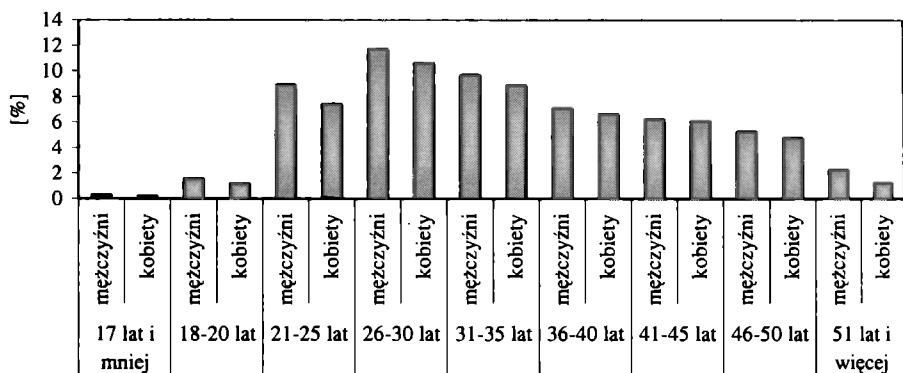
Otwarty fundusz emerytalny	Transfery netto
Winterthur	59 699
SAMPO	32 222
Ergo Hestia	14 964
PZU „Złota Jesień”	11 538
Generali	5 846
Bankowy	5 798
ING Nationale-Nederlanden Polska	2 748
Allianz Polska	-3 262
Pekao	-4 604
DOM	-7 001
AIG	-8 288
Polsat	-10 518
Pocztylion	-13 935
Skarbiec-Emerytura	-40 276
Commercial Union BPH CU WBK	-44 931

Źródło: KNUiFE.

Interesujące są również struktury demograficzne członków OFE. Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych określa uczestnictwo w II filarze w sposób następujący:

- obowiązkowe – dla osób urodzonych po 31 grudnia 1968 r.,
- fakultatywne – dla osób urodzonych w okresie pomiędzy 1 stycznia 1949 r. a 31 grudnia 1968 r.,
- osoby urodzone przed 1 stycznia 1949 r. nie uczestniczą w II filarze.

Takie określenie warunków uczestnictwa w II filarze wpływa na kształtowanie się struktury klientów zarówno całego rynku OFE, jak i poszczególnych funduszy. Spośród ponad 11mln wszystkich członków OFE mężczyźni stanowią grupę liczącą 53%. Rysunek 2 przedstawia strukturę członków całego sektora OFE według wieku i płci.

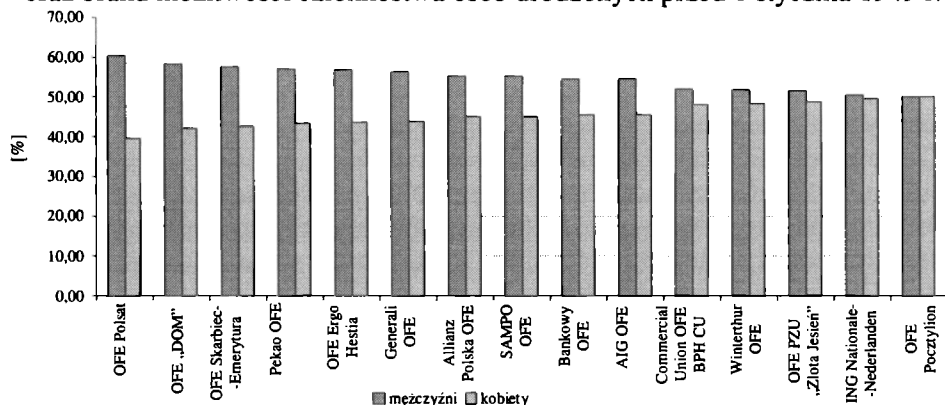

Rys. 2. Struktura klientów OFE według wieku i płci (stan w dniu 31 grudnia 2005 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNUiFE.

Największą grupę stanowią osoby w wieku 26-30 lat, a w szczególności mężczyźni. Niewiele mniejszy udział mają osoby z przedziału wiekowego 31-35 lat. Pomimo że dla osób w wieku powyżej 36 roku życia (czyli urodzonych do 31 grudnia 1968 r.) przynależność do funduszu nie jest obowiązkowa, to grupa ta stanowi prawie 40% wszystkich klientów OFE. Jak można domniemywać, wynika to ze skutecznych akcji marketingowych poszczególnych funduszy przeprowadzonych zaraz po rozpoczęciu ich funkcjonowania. Wynika to również z potrzeby świadczeniobiorców w zakresie dywersyfikacji źródeł wypłaty przyszłych świadczeń emerytalnych. Znikome odsetki klientów OFE ze skrajnych przedziałów wieku wynikają przede wszystkim:

- w odniesieniu do najmłodszych grup wieku – z ich małego udziału w rynku pracy,
- w odniesieniu do najstarszych grup wieku – ze struktury ludności według wieku oraz braku możliwości członkostwa osób urodzonych przed 1 stycznia 1949 r.

Rys. 3. Struktura członków poszczególnych OFE według płci (stan w dniu 31 grudnia 2005 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNUiFE.

We wszystkich grupach wieku wśród uczestników OFE przeważają mężczyźni. Prawdopodobnie tę notuje się także w starszych grupach wieku, w których występuje przewaga liczebna kobiet. Wynika to przede wszystkim ze struktury uczestników rynku pracy według płci, gdzie przeważają mężczyźni (współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn jest w tych grupach wieku wyższy dla mężczyzn). Z badań [3] wynika, że istnieje spora liczba kobiet, które pracują w gospodarstwie domowym, a nie na „oficjalnym” rynku pracy. W 2004 r. blisko 100% kobiet wykonywało prace domowe. Wśród mężczyzn ten odsetek wyniósł 86%.

Rysunek 3 przedstawia strukturę członków według płci dla poszczególnych funduszy. Mężczyźni stanowili ponad połowę osób należących na koniec 2005 r. do OFE. Jedynie w OFE Pocztylion większy odsetek klientów stanowiły kobiety, choć ta przewaga była znikoma.

4. Symulacja dysproporcji przyszłych świadczeń emerytalnych z II filaru

Uwarunkowania demograficzne oraz specyfika rynku pracy w odniesieniu do kobiet i mężczyzn wpływają na spore dysproporcje między nimi w świadczeniach emerytalnych. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na wysokość świadczeń emerytalnych jest wybór otwartego funduszu emerytalnego. Wcześniejsze badania pokazują, że niewłaściwy wybór OFE może skutkować nawet dwukrotną różnicą wysokości przyszłego świadczenia z II filaru [4]. Na podstawie dotychczasowego kształtowania się wartości jednostek rozrachunkowych wybrano dwa skrajne fundusze – osiągające najlepsze i najgorsze średnioroczne stopy zwrotu za okres od 31.12.1999 r. do 31.12.2005 r. (OFE Polsat – 14,39%, OFE Ergo Hestia – 11,67%). Do dalszych analiz przyjęto następujące założenia:

- wybrano kobietę i mężczyznę, którzy w wieku 25 lat wstąpili na rynek pracy,
- na podstawie wcześniejszych badań [3] przyjęto, że przeciętne miesięczne wynagrodzenie kobiety stanowi 80% przeciętne wynagrodzenia mężczyzny,
- założono wzrost płac o 2,5% w ciągu roku z uwzględnieniem inflacji,
- zgodnie z obowiązującym prawem przyjęto, że zarówno mężczyzna, jak i kobieta przystąpili do II filaru w wieku 25 lat i będą pracowali do momentu przejścia na emeryturę, tj. do 65 roku życia dla mężczyzny i do 60 roku życia dla kobiety,
- długość przeciętnego dalszego trwania życia kobiety i mężczyzny przyjęto na podstawie tablic trwania życia z 2004 r. [5]:
 - dla mężczyzn w wieku 65 lat: 14 lat i 2 miesiące,
 - dla kobiet w wieku 60 lat: 22 lata i 5 miesięcy.

5. Wyniki symulacji

Przy przyjętych założeniach obliczono wysokość przyszłego świadczenia emerytalnego z II filaru. Wykorzystano w tym celu formułę „annuitetu” polegającą na określeniu wysokości równych rat dla ciągu płatności, którego wartość bieżącą stanowił kapitał zgromadzony w OFE w okresie aktywności zawodowej.

Zgodnie z przewidywaniami, przeprowadzone badanie dowodzi, iż czynnik demograficzny (przeciętne dalsze trwanie życia dłuższe dla kobiety niż mężczyzny), czynnik rynku pracy (przeciętnie niższe średnie zarobki kobiet niż mężczyzn) oraz uregulowania prawne (wiek emerytalny różny dla kobiet i mężczyzn) mają ogromny wpływ na wysokość przyszłych świadczeń emerytalnych z funduszy. Przy przyjętych założeniach przyszła miesięczna stawka emerytury wypłacanej z najgorzej prosperującego OFE statystycznemu mężczyźnie będzie ponadtrzykrotnie wyższa niż dla kobiety. W przypadku funduszu charakteryzującego się najwyższym średniorocznym tempem wzrostu wartości jednostki rozrachunkowej ta dysproporcja staje się jeszcze większa – miesięczna stawka dla mężczyzny stanowi ponad 3,5-krotność świadczenia emerytalnego kobiety (tab. 2).

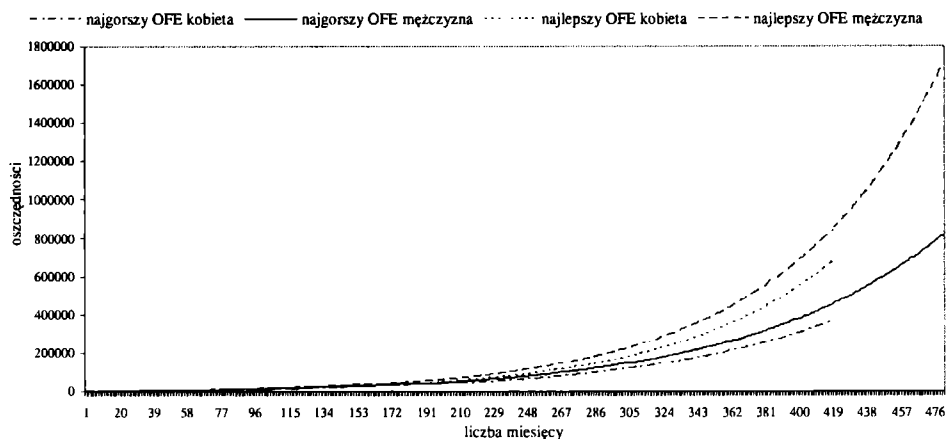
Tabela 2. Wysokość przyszłego miesięcznego świadczenia emerytalnego z II filaru według płci

Przyszłe miesięczne świadczenie emerytalne (w zł)			
z najgorszego OFE		z najlepszego OFE	
dla kobiety	dla mężczyzny	dla kobiety	dla mężczyzny
1789,08	5689,61	3331,42	11840,33
W procentach świadczenia mężczyzny w najlepszym OFE			
15,11	48,05	28,14	100,00
Świadczenie kobiety jako procent świadczenia mężczyzny			
31,44	100,00	28,14	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Wysokość świadczenia emerytalnego z II filaru determinowana jest również decyzją przyszłego beneficjenta o wyborze danego OFE. Zarówno w przypadku kobiety, jak i mężczyzny decyzja o przystąpieniu do funduszu o największym średniorocznym tempie wzrostu wartości jednostki rozrachunkowej przyniosłaby blisko dwukrotnie wyższe miesięczne świadczenie niż miałoby to miejsce w przypadku wybrania najgorszego, z punktu widzenia wspomnianego kryterium, funduszu.

Tak duża dysproporcja w przyszłych świadczeniach emerytalnych kobiet i mężczyzn wynika przede wszystkim z faktu, iż moment przejścia kobiety na emeryturę następuje wcześniej niż w przypadku mężczyzny, a wartość oszczędności składanych w OFE rośnie wykładniczo. Na rysunku 4 można zaobserwować, iż tempo wzrostu wartości kapitału gromadzonego w funduszu zwiększa się w końcowych okresach kapitalizacji, kiedy to, zgodnie z przyjętymi założeniami po 35 latach (420 miesiącach), aktywność zawodowa kobiety wygasa.

Rys. 4. Przyrost wartości oszczędności gromadzonych w najlepszym i najgorszym OFE według płci
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNUiFE.

Aby sprawdzić wpływ poszczególnych czynników na wysokość przyszłych świadczeń emerytalnych, dodatkowo przeanalizowano różnice pomiędzy wypłacanymi w przyszłości składkami w trzech alternatywnych wariantach, w których niektóre wcześniejsze założenia uległy zmianie:

Wariant I:

- zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet za wiek przejścia na emeryturę przyjęto 65 rok życia,
- długość przeciętnego dalszego trwania życia kobiety i mężczyzny przyjęto na podstawie tablic trwania życia z 2004 r.:
 - o dla mężczyzn w wieku 65 lat – 14 lat i 2 miesiące,
 - o dla kobiet w wieku 65 lat – 18 lat i 4 miesiące.

Wariant II:

- przyjęto, że przeciętne wynagrodzenie kobiety i mężczyzny jest na tym samym poziomie.

Wariant III:

- zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet za wiek przejścia na emeryturę przyjęto 65 rok życia,
- długość przeciętnego dalszego trwania życia kobiety i mężczyzny przyjęto na podstawie tablic trwania życia z 2004 r.:
 - o dla mężczyzn w wieku 65 lat – 14 lat i 2 miesiące,
 - o dla kobiet w wieku 65 lat – 18 lat i 4 miesiące.
- przyjęto, że przeciętne wynagrodzenie kobiety i mężczyzny jest na tym samym poziomie.

W wariantcie pierwszym wyeliminowano wpływ czynnika formalnoprawnego, czyli zrównano okres trwania aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn (480 miesięcy). W przypadku, gdy wysokość przyszłego świadczenia emerytalnego determinowana jest jedynie przez różnicę w przeciętnych zarobkach przedstawicieli obu

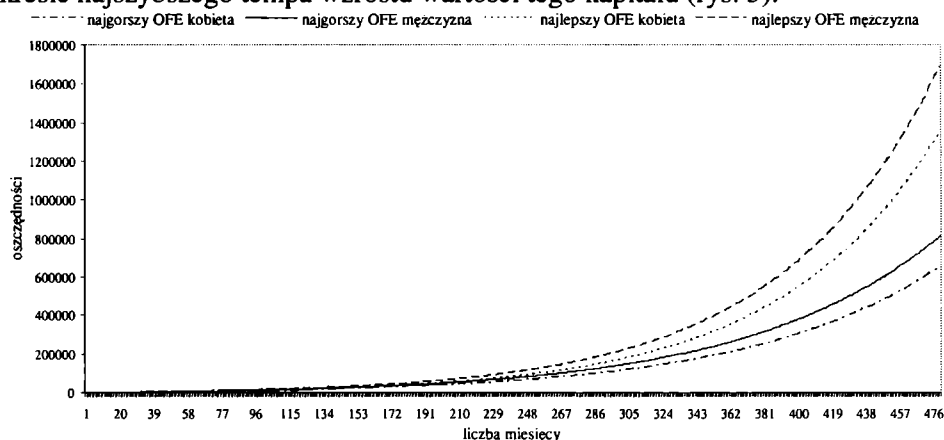
płci oraz dłuższe przeciętne dalsze trwanie życia kobiet analizowana dysproporcja ulega znacznemu zmniejszeniu i wynosi 1,5, niezależnie od funduszu. W dalszym ciągu jednak świadczenia z „lepszego” OFE są dwukrotnie większe niż z funduszu „gorszego”.

Tabela 3. Wysokość przyszłego miesięcznego świadczenia emerytalnego z II filaru według płci przy równym okresie aktywności zawodowej

Przyszłe miesięczne świadczenie emerytalne (w zł)			
z najgorszego OFE		z najlepszego OFE	
dla kobiety	dla mężczyzny	dla kobiety	dla mężczyzny
3692,08	5689,61	7683,38	11840,33
W procentach świadczenia mężczyzny w najlepszym OFE			
31,18	48,05	64,89	100,00
Świadczenie kobiety jako procent świadczenia mężczyzny			
64,89	100,00	64,89	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Ponaddwukrotne zmniejszenie różnicy pomiędzy wypłacanymi z II filaru świadczeniami emerytalnymi kobiet i mężczyzn w stosunku do wcześniej omawianego przypadku wynika przede wszystkim z faktu, iż oszczędności kobiety gromadzone w OFE ulegają dalszej kapitalizacji przez dodatkowe 60 miesięcy, czyli w okresie najszybszego tempa wzrostu wartości tego kapitału (rys. 5).

Rys. 5. Przyrost wartości oszczędności gromadzonych w najlepszym i najgorszym OFE według płci po zrównaniu wieku emerytalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KNUiFE.

W wariancie drugim zbadano, jaki wpływ na dysproporcje między wypłacanymi z OFE ratami emerytalnymi mają czynnik demograficzny i czynnik prawny, po wyeliminowaniu wpływu uwarunkowań rynku pracy. W przypadku „gorszego” funduszu przyszłe świadczenia emerytalne z II filaru wypłacane mężczyźnie stanowią ponad 2,5-krotność świadczeń kobiety. Natomiast w przypadku OFE cha-

rakteryzującego się największym średniorocznym tempem wzrostu wartości jednostki rozrachunkowej ta dysproporcja zwiększa się jeszcze do 2,8 razy.

Tabela 4. Wysokość przyszłego miesięcznego świadczenia emerytalnego z II filaru według płci przy równych zarobkach kobiet i mężczyzn

Przyszłe miesięczne świadczenie emerytalne (w zł)			
z najgorszego OFE		z najlepszego OFE	
dla kobiety	dla mężczyzny	dla kobiety	dla mężczyzny
2236,35	5689,61	4164,28	11840,33
W procentach świadczenia mężczyzny w najlepszym OFE			
18,89	48,05	35,17	100,00
Świadczenie kobiety jako procent świadczenia mężczyzny			
39,31	100,00	35,17	100,00

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 5. Wysokość przyszłego miesięcznego świadczenia emerytalnego z II filaru według płci przy jednakowym wieku emerytalnym i równych zarobkach kobiet i mężczyzn

Przyszłe miesięczne świadczenie emerytalne (w zł)			
z najgorszego OFE		z najlepszego OFE	
dla kobiety	dla mężczyzny	dla kobiety	dla mężczyzny
4615,10	5689,61	9604,22	11840,33
W procentach świadczenia mężczyzny w najlepszym OFE			
38,98	48,05	81,11	100,00
Świadczenie kobiety jako procent świadczenia mężczyzny			
81,11	100,00	81,11	100,00

Źródło: obliczenia własne.

W ostatnim wariancie – trzecim przyjęto, że zarobki kobiet i mężczyzn są jednakowe i długość okresu aktywności zawodowej dla przedstawicieli obu płci jest jednakowa (tab. 5). Zbadano zatem, jaki wpływ na różnicę pomiędzy przyszłymi świadczeniami emerytalnymi kobiet i mężczyzn ma sam czynnik demograficzny, czyli dłuższe przeciętne dalsze trwanie życia kobiet. Przyjęcie takich założeń sprawiło, iż badana dysproporcja, choć oczywiście w dalszym ciągu istnieje, uległa znacznemu zmniejszeniu. Przyszłe świadczenia emerytalne dotyczące mężczyzn są w stosunku do tych wypłacanych kobietom ponad 1,2 raza większe, niezależnie od tego, z którego funduszu pochodzą.

6. Wnioski

Przeprowadzone analizy we wszystkich wariantach wykazują, że sytuacja ekonomiczna kobiet w II filarze systemu emerytalnego jest gorsza w stosunku do sytuacji mężczyzn. Głównymi determinantami dysproporcji są: dłuższe przeciętne trwanie życia kobiet; sytuacja ekonomiczna kobiet na rynku pracy – w zakresie uregulowań prawnych dotyczących wieku przechodzenia na emeryturę oraz w za-

kresie relacji przeciętnego wynagrodzenia kobiet i mężczyzn. Wyeliminowanie czynników społeczno-ekonomicznych znacznie zbliża wysokość świadczeń kobiet do świadczeń mężczyzn. Czynnikiem niemożliwym do wyeliminowania jest różnica w przeciętnej długości trwania życia między kobietami a mężczyznami. W związku z tym w ujęciu statystycznym sytuacja ekonomiczna kobiet w wieku emerytalnym jest z obiektywnych względów trudniejsza.

Literatura

- [1] Biuletyny Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych.
- [2] Holzer J., *Demografia*, PWE, Warszawa 2005.
- [3] Hozer M. (red.), *Gender mainstreaming w ekonomii. Zachodniopomorskie na tle Polski*, IADiPG, Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Szczecin 2005.
- [4] Obidziński P., Putek-Szeląg E., *Znaczenie Otwartych Funduszy Emerytalnych w świadczeniach przyszłych emerytów, Rynek kapitałowy – skuteczne inwestowanie*, część II, Szczecin 2004.
- [5] Tablice trwania życia 1995-2004 Głównego Urzędu Statystycznego.
- [6] Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (DzU 1998 nr 137, poz. 887 z późniejszymi zmianami).
- [7] Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 roku o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (DzU nr 139, poz. 934 z późniejszymi zmianami).

DEMOGRAPHIC, LEGAL AND ECONOMIC CONDITIONS OF THE SECOND PILLAR OF POLISH RETIREMENT SYSTEM

Summary

Subject of this paper is demographic, legal and economic conditions to functioning Open Pension Funds, being one of retirement claims source. The goal of the paper is simulation the impact of determinant:

- demographic (life expectancy for woman and man),
 - legal (retirement age for woman and man),
 - economical (economical position of woman and man on the labor market),
 - relevant to choice of the Fund,
- on differences in future retirement claims descended from the second pillar.